

P64

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

РОЗЛУЦЬКА Анастасія Богданівна

УДК:323.2:316.723(043.3)

**ЛЮДИНА ЯК ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ**

Спеціальність 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2012

8506

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі політичних наук Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор політичних наук, професор
ГОРБАТЕНКО Володимир Павлович,
Інститут держави і права
ім. В.М.Корецького НАН України,
заступник директора.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
СОСНІН Олександр Васильович,
Національна академія державного управління
при Президентіві України, професор кафедри
управління суспільним розвитком;

кандидат політичних наук
МАЛІС Олександр Владиславович,
Інститут телекомунікацій і глобального
інформаційного простору НАН України,
старший науковий співробітник.

Захист відбудеться 27 квітня 2012 р. о 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 23 березня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. А. Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Важливим аспектом розвитку суспільства є інформаційно-комунікативна діяльність, яка в сучасних умовах визначально впливає на формування інформаційної політики. Політика завжди пов'язана з потребами та інтересами людей, з реалізацією владних функцій, з діяльністю інститутів громадянського суспільства і держави; вона знаходить відображення і вираження в суспільній, масовій свідомості, громадських настроях, соціальному самопочутті. Відтак, виникає потреба дослідити інформаційні процеси крізь призму того, як політика обслуговує інтереси соціуму, визначає характер інформаційних відносин.

Розвиток інформаційної політики ґрунтується на врахуванні того, що інформація є вагомим чинником становлення громадянського суспільства, формування державної політики, діяльності міжнародних організацій та політичної участі людини. Інформаційна політика – це здійснення управління інформаційними потоками з боку інституційних суб'єктів з метою створення об'єкта впливу (політичної дійсності).

Проблеми реалізації інформаційної політики в сучасних реаліях значною мірою пов'язані з тим, що процесам інформатизації нерідко надається негативний відтінок, а в інформатизації вбачають згубні для духовної сфери суспільства процеси. Відповідно інформаційна цивілізація постає своєрідним антиподом культури і духовності. Інформаційне функціонування соціуму породжує необхідність наукового пояснення витоків та впливу на людину інформаційної епохи, спонукає до обґрунтування можливих наслідків того чи іншого кроку в царині подальшого поширення інформаційних технологій. Чільне місце в системі взаємозв'язків «людина – інформація» належить саме індивідууму.

У сфері теоретичного розуміння процесів інформатизації існує широке розмаїття думок і наукових прогнозів щодо шляхів розвитку інформаційного суспільства, пріоритетності того чи іншого напрямку його дослідження, ясності й чіткості формулювань і понять, які виражають те, що відбувається в інформаційній сфері.

За цих умов, а також зважаючи на те, що відбувається інтеграція України в загальносвітовий політичний, економічний, гуманітарний та інформаційний простори, дослідження місця людини в глобалізованому інформаційному світі є вкрай актуальним й висуває зазначену проблему в ряд найбільш важливих наукових пріоритетів. Звідси набуває особливого значення необхідність політологічного аналізу впливу цілеспрямованої інформаційної політики на людину, дослідження особистості як об'єкта і суб'єкта в системі взаємодії з інформаційним простором.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах тематичного плану науково-дослід-

ницьких робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, пов'язаних з науковим напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук», затвердженим Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 24 грудня 2008 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 9 від 28 квітня 2009 року).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є політологічний аналіз впливів інформаційної політики на людину, дослідження особистості як об'єкта і суб'єкта в системі взаємодії з інформаційним простором.

На досягнення цієї мети спрямоване вирішення в дисертаційному дослідженні таких *завдань*:

- проаналізувати джерельну базу проблеми та систематизувати основні політологічні підходи до її вирішення;
- дослідити типологію об'єктів та суб'єктів інформаційної політики;
- розглянути інформаційне суспільство як ідеалізований варіант формування майбутнього;
- виявити характер впливу маніпулятивних технологій, що застосовуються в електронних та інших засобах інформації, на особистість;
- дослідити проблему збереження ідентичності в умовах політичних трансформацій та глобалізації інформації;
- охарактеризувати суперечливість впливу інформаційної політики на визначальні ознаки особистісної та суспільної ідентичності;
- окреслити роль освіти у формуванні й збереженні національної ідентичності в умовах глобалізованої інформаційної політики.

Об'єктом дослідження є інформаційна політика в гуманістичному вимірі.

Предметом дослідження є людина як об'єкт і суб'єкт інформаційної політики в умовах сучасної динаміки цивілізаційних змін.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є політологічні концепції і наукові підходи українських та зарубіжних вчених, присвячені інформаційній політиці та місцю й ролі людини в інформаційній цивілізації. У процесі дослідження були використані такі методи: *системний метод*, який дозволив дослідити взаємодію людини та інформації у політичному контексті як комплекс діалектичних суперечностей, що утворюють цілісну систему в її зв'язку з іншими сферами суспільного життя – економічною, соціальною і духовною; *діалектичний метод*, який дозволив розглядати інформаційні явища з урахуванням їхньої постійної зміни, взаємозв'язку частин, компонентів і внутрішніх протиріч, а також сприяв визначенню суб'єктивної та об'єктивної ролі людини; *аксіологічний метод*, завдяки якому здійснено відбір фактів минулого, пов'язаних з культурними, національними, політичними цінностями, що

творюють певну ієрархічну систему цінностей суспільства; *структурно-функціональний метод*, який дозволив сепарувати складний комплекс суспільних і технологічних відносин, що виникають внаслідок інформаційної політики, визначити зв'язки між людиною та інформацією як цілісну систему, з'ясувати роль політичних інститутів у збереженні національної ідентичності; *біхевіористський метод*, який дозволив розглянути поведінку людини в інформаційному суспільстві, а також проаналізувати інформаційну політику через поведінку індивідів і груп, що мають певну мотивацію та установки; *порівняльно-політологічний метод*, завдяки якому були розкриті спільні та відмінні риси в досліджуваних процесах та ступені їх прояву; *синергетичний метод*, який сприяв урахуванню нелінійної динаміки світового процесу інформатизації, спонтанних і цілеспрямованих чинників розвитку інформаційної політики; *антропологічний метод*, який зумовив можливість пояснення політики через природу та універсальні родові якості людини, вивчення ірраціональної, інстинктивної, біологічної мотивації політичної поведінки, що обумовлена людською природою.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі суперечливих впливів інформаційної політики на особистість; визначенні переваг, ризиків та прихованих загроз, що криються в повсякчасному перебуванні людини в умовах постійного інформаційного навантаження; розкрити значення освіти та національних цінностей для збереження національної ідентичності в умовах глобалізації. В межах здійсненого дослідження одержано *результати*, що відзначаються науковою новизною і виносяться на захист.

Уперше:

– запропоновано наукове осмислення взаємозв'язків розвитку інформаційних технологій з інтелектуальною діяльністю людини, зокрема суперечностей між наростанням обсягів інформації, з якою стикається людина, та індивідуальними можливостями людини щодо її засвоєння. З'ясовано фактичні та визначено вірогідні наслідки проникнення інформаційних технологій у сфери соціального буття;

– на основі аналізу тенденцій розвитку інформаційного суспільства та спрямованості глобальної інформаційної політики встановлено, що об'єкт-суб'єктні та суб'єкт-суб'єктні стосунки між людиною та інформацією в широкому її розумінні є взаємно детермінованими; запропоновано погляд на інформаційне суспільство як на ідеалістичну модель суспільного устрою, що кидає людині серйозні виклики в царині збереження її духовних та загальнокультурних пріоритетів.

Поглиблено:

– позицію, згідно якої, навіть враховуючи відомі недоліки у сфері свободи слова, в Україні наявний певний поступ у розвитку національної інформаційної політики, що засвідчує, зокрема, аналіз законодавчих регуля-

торів та практики їх застосування. Разом з тим зауважено, що продовжують застосовуватися маніпулятивні технології, внаслідок чого інформація трансформується через свідому самоцензуру чи неусвідомлені обмеження;

– розуміння того, що інформаційна політика та маніпулятивні технології суттєво впливають на творення нових форм суспільного розвитку, які включають в себе економічні, соціальні, політичні, екологічні й культурні фактори;

– підхід, який засвідчує, що внаслідок глобальної інформаційної політики уніфікується культурна поведінка цілих народів і континентів, втрачаються неповторні риси тієї чи іншої нації, виникає нова якість соціального, культурного і політичного життя;

– обґрунтування необхідності збереження й відтворення національної ідентичності через захист мовних, культурних та національних цінностей; доведено, що важливу роль у формуванні й збереженні ідентичності в умовах глобалізації інформаційного простору відіграє освіта, для якої наріжним є принцип гуманізму.

Набули подальшого розвитку:

– теза про те, що інформаційне середовище є одночасно каталізатором, перетворювачем і поширювачем інформації, а також продуктом діяльності людини; показано, що завдяки стрімкому розвитку новітніх інформаційних технологій людство постало перед реальністю формування глобального інформаційного Інтернет-співтовариства;

– висвітлення основних ознак взаємозв'язку глобалізації й інформаційної політики, що суттєво впливають на характер ідентичності особистості, створюючи передумови для її гомогенізації, а також на політичні системи правління, систему управління, культуру. Доведено, що проблема збереження ідентичності виразно проявляється в самоусуненні індивіда від реального буття й зануренні у віртуальний ілюзорний світ інформації. Подолання особистісного відчуження шляхом створення субкультурних груп, застосування політичних регуляторних механізмів не вповні забезпечують особі можливості для самореалізації.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що дана робота є певним внеском у загальнотеоретичне дослідження проблем глобалізації та інформаційного суспільства, з'ясування психологічних, політичних, соціальних та ментальних наслідків впливу на людину інформаційних потоків; визначення ролі інформації, комунікації, інформаційного середовища у формуванні вільного інформаційно-комунікаційного простору та демократичної політичної культури, розширенні можливостей для практичного конструювання політичної реальності. Напрацьовані матеріали можуть бути корисними при розробці та удосконаленні інформаційної політики України, національного інформаційного простору.

Здійснений аналіз дозволяє розширити й поглибити уявлення щодо явищ, процесів і тенденцій, які мають місце в політичній сфері незалежної України. Матеріали дослідження можуть бути використані при розробленні нормативних курсів та спецкурсів з політології, правознавства, філософії політики, політичної соціології, політичної психології тощо.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні напрацювання дослідження обговорювались на міжнародних конференціях: «Шості юридичні читання» (Київ, 22–23 квітня 2010 р.), «Людина та її ідентичність у добу глобалізації» (Львів, 29–30 червня 2010 р.); «Проблеми державотворення і правотворення в умовах модернізації України» (м. Київ, 16 червня 2011 р.).

Публікації. Головні положення та висновки дисертаційного дослідження опубліковані автором у п'яти статтях, розміщених у фахових виданнях з політичних наук, та тезах, розміщених у трьох збірниках міжнародних наукових конференцій.

Структура дисертації. Мета і завдання дослідження, його концептуальна основа і зміст визначили структуру дисертації, що складається з вступу, трьох розділів, які включають шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел (268 найменувань). Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 205 сторінок; основна частина тексту – 181 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми, стан наукового дослідження проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, методологічні засади дисертації, наукова новизна, теоретичне і практичне значення роботи, подано характеристику її апробації.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні детермінанти осмислення людини як учасника суб'єкт-об'єктних відносин в умовах глобального інформаційного простору» – присвячений аналізу складного механізму взаємодії людини й інформаційного простору в площині суб'єкт-об'єктних відносин, пов'язаних з інформаційною політикою.

У підрозділі 1.1. – «Теоретичні здобутки політичної науки в осмисленні ролі людини в умовах трансформацій інформаційної політики» – досліджено наукове осмислення фундаментальних проблем людини в інформаційному просторі в його соціальних та особистісних вимірах. Стверджується, що нові підходи вимагають розширення філософського та політичного інструментарію за рахунок включення у філософсько-антропологічний дискурс понять і концептів суміжних галузей знань, зокрема, психології, політології, філософії, державного управління. Вплив нових засобів масової комунікації на світові процеси настільки визначальний і могутній, що спонукав до перегляду дефініції сучасних розвинутих суспільств з

«постіндустріальних» на «інформаційні суспільства»; у ХХІ ст. постало нове середовище для життєдіяльності людини.

Серед дослідників вирізняються два ключові підходи до розгляду інформаційного суспільства, місця і ролі людини в умовах глобального інформаційного простору: концепція постіндустріалізму, що визначає новий етап розвитку суспільства як постіндустріальний (Д. Белл, А. Турен, А. Етціоні) і концепція власне інформаційного суспільства (Е. Тоффлер, Й. Масуда, Дж. Нейсбіт, Дж. Бенігер, З. Бжезінський, М. Маклюен, М. Кастельс, А. Урсул, А. Ракітов та інші). Більшість концепцій інформаційного суспільства переважно представляють прогнозовану модель розвитку суспільства (Ф. Ферраротті, У. Дайзард, А. Глюксман, Р. Курцвейл, А. Гіденс, У. Бек, Ф. Уєбстер, Т. Роззак, Д. Іванов та ін.).

Україна нарівні з іншими державами бере участь у створенні єдиного інтелектуального та емоційного кібернетичного простору. Відтак, природним є інтерес українських дослідників до комплексу складних викликів, що породжені інформаційним суспільством. Зокрема, політологічні аспекти проблеми досліджують В. Александрук, О. Ануфрієва, І. Балинський, В. Бебик, О. Берегова, Ю. Бондар, І. Воронов, В. Горбатенко, Л. Губерський, М. Дмитриченко, О. Дмитренко, О. Дубас, О. Зернецька, Є. Камінський, О. Картунов, В. Кулик, О. Маліс, О. Маруховський, М. Мойсєєв, В. Нікітін, І. Полішук, Б. Потятиник, Г. Почепцов, О. Соснін, С. Телешун.

При цьому вагомі здобутки українських дослідників залишають широке поле для продовження наукового пошуку, зокрема щодо об'єкт-суб'єктної взаємодії людини та інформації.

У підрозділі 1.2. – «Методологічні аспекти дослідження взаємодії людини та інформації: суб'єкт-об'єктні взаємини» – глобалізація розглядається як складний і суперечливий процес будівництва світу шляхом створення глобальних інституціональних структур і глобальних культурних форм, які вироблені або перетворюються глобально доступними засобами.

Автор доводить, що глобальність новітньої світомоделі не лише має відомі переваги, але також таїть у собі реальну загрозу нівелювання людини як автономного завершального світу в собі. У глобалізованому світі в порівнянні з іншими ресурсами набуває пріоритетного значення інформація. Інформаційний простір набув планетарного характеру, де основне місце посідає системне поєднання людина-техніка. Людина в цьому співвідношенні відіграє роль об'єкта формування, який зазнає впливу інформаційного середовища.

Сформована сучасною техногенною цивілізацією людина є деперсоналізованою. Порушення особистісної ідентифікації, психологічна примітивність є, таким чином, не просто наслідками, але ключовими умовами техногенного порядку існування, які постають у масових масштабах як єдина умова відтворення техногенного суспільства.

Неоднозначність та невпорядкованість в інформаційній сфері ставлять людину в умови, коли вона, з одного боку, інкорпорується в новий світ, а з іншого – відстоює свою національну, духовну, світоглядну, внутрішню автентичність. Відтак необхідно знайти розумний баланс між інформаційними технологіями, мас-медіа і цінностями гуманізму, оскільки в суспільстві все виразніше відчувається потреба переходу від «кількісного ідеалу» епохи масового споживання до розуміння «якості життя» як головної загальнолюдської цінності.

На основі проведеного аналізу доведено, що особистість як суб'єкт і об'єкт інформаційної політики повинна орієнтуватися в правилах і механізмах функціонування інформаційного суспільства. Тільки за таких умов вона стає повноправним суб'єктом інформаційної політики. Об'єктивні чинники суб'єктивності особистості впливають на неї як позитивно (формуючи її активність), так і негативно (насилно включаючи її в інформаційні процеси в умовах, коли вона є недостатньо підготовленою).

Другий розділ – «Трансформації людського виміру інформаційної політики» – розкриває проблеми тенденцій розвитку інформаційного суспільства, особливостей його сприйняття та маніпулятивних технологій, що спрямовуються на людину в умовах глобалізації інформаційних потоків.

У підрозділі 2.1. – «Типологія об'єктів та суб'єктів інформаційної політики» – досліджені і класифіковані суб'єкти і об'єкти інформаційної політики як обов'язкові елементи відносин, які перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємозалежності; при цьому кожен із них має тільки йому властиві ознаки. Типологічне обґрунтування об'єктів та суб'єктів інформаційної політики сприяє більш чіткій структуризації системи складних взаємовідносин в царині інформаційного простору, з'ясуванню можливостей управління наявними в суспільстві інформаційними потоками і ресурсами, реагуванню на нові виклики та загрози, що повсякчас виникають, і дозволяє розкрити зміст політичної діяльності та способу мислення, вибору стратегій, які можуть загальмувати чи, навпаки, прискорити суспільно-інформаційний процес. Суб'єкт інформаційної політики спроможний творити інформаційні процеси, брати участь у суспільному житті й творити життя самостійно. Об'єкт політики – це об'єкт впливу та маніпулювання, який окреслює потенційний простір для дій, в рамках якого діє суб'єкт. Ґрунтовно розглянуто людину в інформаційному просторі як об'єкт та суб'єкт інформаційної політики, а також суб'єкт-суб'єктні відносини в інформаційній політиці в умовах техногенної цивілізації. З позицій філософської антропології вивчається феномен відчуження людини та пропонуються шляхи його подолання.

Автор зазначає, що комплекс взаємодії в системі об'єкт-суб'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин в інформаційному просторі обумовлює необхідність вироблення та реалізації послідовної державної інформаційної

політики, спрямованої, з одного боку, на захист законних прав і свобод особи в царині інформації, а з іншого – забезпечення дотримання впорядкованих і законодавчо визначених правил і норм функціонування інших учасників інформаційних відносин.

У підрозділі 2.2. – *«Маніпулятивний вплив інформаційної політики на людину та політичні засоби його подолання»* – зазначається, що в сучасному світі обсяги інформації, які спрямовуються на людину, є настільки неосяжними, що людина, врешті-решт, є все менше поінформованою, виникає складність виділення нею з цілого потоку інформації потрібної. Також особистість постає перед викликами зміни людської свідомості шляхом інформаційного впливу: некритичне сприйняття реальності; неадекватне розуміння ситуації; байдуже ставлення до подій; залежність від отримання нових порцій інформаційного подразнення.

Аналізуються два основні види інформаційної маніпуляції людиною: ситуативна маніпуляція свідомістю й поведінкою людей та планована маніпуляція. Мас-медіа стають одним з найактивніших і найефективніших засобів формування суспільних подій.

Чим більшим є власний досвід індивіда, тим більш адекватною буде його відповідь на «інформаційну атаку». В суб'єкт-об'єктних відносинах на рівні «людина – інформація» активну роль відіграють також система цінностей, норми і мотивації особистості, її когнітивний досвід.

Відтак, інформація використовується в сучасному глобалізованому світі з маніпулятивними цілями. Причому маніпуляція інформаційними потоками за допомогою засобів масової комунікації здійснюється з небаченим дотепер розмахом. Причина цього криється в тому, що, з одного боку, мас-медіа є одним з найактивніших і найефективніших засобів формування громадської думки, а з іншого – в незрілості громадянського суспільства.

У підрозділі 2.3. – *«Інформаційне суспільство як ідеалізований варіант формування майбутнього»* – визначено, що в умовах інформаційного суспільства існують серйозні ризики перетворення глобалізованої особистості на пасивного споживача, який не здатний і не встигає сприймати й критично осмислювати увесь спектр інформації. Як наслідок – маніпуляція людською свідомістю; глобалізація руйнує людську особистість, котра стає заручником інформаційного простору, втрачаючи свою національну ідентичність, культурну традицію.

Існує нагальна потреба знайти раціональний баланс між інформаційними технологіями, мас-медіа і цінностями гуманізму, оскільки в суспільстві все виразніше відчувається потреба переходу від кількісного ідеалу епохи масового споживання до розуміння якості життя як головної загальнолюдської цінності.

Сучасне інформаційне суспільство в умовах глобалізації має ґрунтуватися на демократичних цінностях, що стимулюють розвиток людини, як то

вільний обмін інформацією та знаннями, взаємна толерантність і повага. Ефективне партнерство між суб'єктами глобального інформаційного простору, включаючи політичне співробітництво, також є ключовим елементом раціонального розвитку інформаційного суспільства. Важливим в цьому контексті є не лише стимулювання переходу до сучасного інформаційного суспільства, але також і створення можливостей для реалізації очевидних економічних, соціальних і культурних переваг такого суспільства. При цьому зазначені переваги можуть бути ефективно використані лише за умови сталого розвитку людських ресурсів, здатних відповідати вимогам інформаційної цивілізації, та досягнення соціального партнерства.

Глобальне інформаційне суспільство при цьому неспроможне створити для особистості такі передумови, які б дозволили їй в однаковій мірі задовольняти як прагматичні (матеріальні, комунікативні тощо), так і духовні запити. Відтак, людина змушена вибудовувати систему пріоритетів, зосереджуючись на досягненні більш значущих для неї у конкретний момент життєво важливих цілей, приносячи в жертву чи ігноруючи досягнення інших.

Зазначене є логічним, але зовсім не фатальним, наслідком урізноманітнення прагматичної концепції людського світогляду в умовах взаємодії особистості з інформаційним полем, оскільки примат пріоритетності матеріального для одних урівноважується прагненням до динамічного розвитку внутрішнього світу інших. Невловима реальність, якою є буття особистості, постійно кидає виклик у вигляді подолання цієї суперечності й вимагає від суб'єкта інформаційної політики зберігати обрану ним спрямованість, правильно і своєчасно робити вибір. В іншому випадку деталі й окремі сегменти інформаційного простору можуть спотворити цілісну картину буття і завадити усвідомленню особистістю значення і цінності для неї різних аспектів особистого та суспільного життя.

Автор висловлює гіпотезу, що сучасні утопічні моделі майбутнього інформаційного суспільства мають розглядатися й оцінюватися через призму універсальної комунікації, що прогнозує порозуміння та спілкування культур. Висловлена гіпотеза є певним внеском до нової парадигми розвитку суспільства, спрямованої на пошуки шляхів виходу людини і людства із кризи індивідуальних та суспільних цінностей.

Третій розділ – «Основні напрями забезпечення національної ідентичності в умовах глобалізації інформаційної політики» – присвячений розгляду проблеми суттєвого впливу глобальної інформації на соціальні та культурні чинники трансформації особистості.

У підрозділі 3.1. – *«Контраверсійність впливу інформаційної політики на визначальні ознаки національної ідентичності»* – зазначається, що в період глобалізації процеси пошуку і захисту ідентичності не лише не втрачають актуальності, а навпаки – набувають визначального значення для

суспільства в цілому і для окремої особистості зокрема. Проблематика генези сучасної людини, зокрема збереження її ідентичності, проявляється у фрагментації та відчуженості особистості від реального світосприйняття. Щоб подолати цю відчуженість, одні соціальні прошарки створюють субкультурні групи, інші ж, навпаки, прагнуть подолати це відчуження, застосовуючи політичні механізми. З іншого боку, особистість, якій не вдається реалізувати себе в повсякденному житті, прагне реалізувати свій потенціал у віртуальному просторі.

В цьому просторі постає принципово нова модель людини глобального суспільства – *людина-файл (homo file)*. *Homo file* трактується як такий тип людини, яка керується гедоністичними прагненнями та ескапізмом, цінує квазісвободу самовираження, віддає перевагу хаотичності навколишнього світу інформації, який творить нову реальність.

На кожному темпоральному відтинку перед кожною нацією, кожною особистістю постають нові виклики. Йдеться про кризу ідентичності: фіктивний, віртуальний світ руйнує історичну тяглість, нав'язуючи людині проблематику сьогодення, уніфікується культурна поведінка цілих народів і континентів, стираються вразливі межі оригінальних рис тої чи іншої нації, що послідовно екстраполюється на світосприйняття кожного її представника. Виникає нова якість соціального, культурного і політичного життя, що невідворотно справляє свій вплив на творення нових парадигм суспільного розвитку, які включають в себе економічні, соціальні, політичні, екологічні й культурні фактори.

Для розвитку національної ідентичності важливо забезпечити збереження мовних, культурних та національних цінностей, які відповідно до умов глобалізації впливають на відкритість та доступність для проникнення інших культурних традицій.

У підрозділі 3.2. – «Роль освіти у формуванні й збереженні національної ідентичності в умовах глобалізованої інформаційної політики» – стверджується, що освіта є складовою кризових явищ і викликів, а з іншого стає трансформаційним агентом, носієм змін і викликів, продукує нову реальність, нові соціальні відносини, виступає механізмом формування й відтворення людського потенціалу, його життєдіяльності. Сфера освіти, що найбільшою мірою визначає рівень розвитку людини, стає загальнонаціональним пріоритетом в різних країнах світу, в тому числі й в Україні.

У світі відбувається активне формування глобального освітнього простору й ці трансформації спонукають освіту сконцентруватися на особистісних потребах людини, її ціннісних вимірах щодо пізнання світу. Призначення сучасної освіти полягає, найперше в тому, щоб створити для особистості такі умови, завдяки яким вона мала б можливість набувати соціально значущих компетентностей, збагачуватись глибокими загальнокультурними надбаннями людства, розвивала свої загальнолюдські й спеці-

альні здібності й задатки, виявляла здатність адекватно реагувати на динамічні виклики в особистому, соціальному і професійному житті.

Боротьба і конкуренція у сфері створення ідеалів є каталізатором такого розвитку світу, в рамках якого важливим у царині суспільно-політичного життя є витворення інноваційного ідеалу *homo educatus* (людини освіченої). Людині – активному суб'єкту інформаційного суспільства – притаманні динамічність, пошук, дослідження, ініціативність, свобода комунікації. Епоха інформаційної революції потребує людини, яка буде в меншій мірі пов'язана з негнучкими ідеологіями і зможе гуртувати навколо себе окремих осіб і групи однодумців, зацікавлених у загальному добробуті країни, творенні відкритого суспільства, діалозі та консолідації. У цьому контексті роль освіти як важливого інтегрального чинника зближення культур зростатиме, адже через систему освіти формується людська свідомість: світоглядні образи, які спираються на досягнення науки, логіку мислення, зорієнтовані на повсякчасне оновлення знань.

Необхідність своєчасного і правильного реагування на виклики епохи вимагає утвердження нової парадигми освіти, що в якості головної мети передбачає розвиток людської особистості як абсолютної цінності. Щоб встигати за вимогами часу, освіта у перспективі також має стати глобальною.

ВИСНОВКИ

Виконане дисертаційне дослідження дає підстави для наступних висновків та практичних рекомендацій.

В сучасну епоху взаємодія і взаємовплив людини й інформації є достатньо складним і суперечливим процесом. Інформаційне середовище, стаючи все більш важливою і невід'ємною частиною навколишнього середовища, ставить перед людиною зростаючі адаптивні вимоги (необхідність пошуку сучасної цілісної концепції людини як адаптивної істоти на основі єдності і взаємозалежності соціального і природного аспектів такої адаптації до інформаційного середовища). Проблема адаптації людського соціуму до реалій інформаційної епохи здійснюється, у першу чергу, не стільки за рахунок адаптивних фізіологічних здібностей, скільки за рахунок побудови надіндивідуальної адаптивної системи – культури.

Інформаційна політика є фактором, що вимагає фундаментально нової адаптації людини. Специфіка сучасного інформаційного середовища спонукає до корекції існуючих природних і соціальних механізмів адаптації людини і вироблення нових. Класифікація об'єктів та суб'єктів інформаційної політики дозволяє розглянути людину в інформаційному просторі як об'єкт та суб'єкт інформаційної політики, а також визначити особливості суб'єкт-суб'єктних відносин в умовах техногенної цивілізації.

Інформаційне суспільство постає як ідеалістична модель сьогодення, що характеризується посиленням ролі інформації і знань у житті суспільства і людини, уречевленням інформації й перетворенням її в провідний чинник економічного розвитку, в основну економічну цінність; інтеграцією різних способів комунікації (усних, письмових та аудіовізуальних) в інтерактивні інформаційні мережі. Інформаційне суспільство постає як високоорганізована креативна спільнота.

Інформаційна політика опосередковано через Інтернет та ЗМІ може використовуватися як засіб маніпулювання. Йдеться, насамперед, про ідеологічний і духовно-психологічний вплив на особистість задля нав'язування певних ідей, цінностей засобами політичної індокринатії та комплексного залучення джерел інформації. Поширюючи уявлення про певні сторони дійсності, блокуючи свідомість особистості, інформаційні маніпулятори переносять її у віртуальну реальність. Засоби масової комунікації в умовах таких маніпуляцій спрямовуються на формування уніфікованих й спрощених до мінімальних, далеких від теоретичної рефлексії, стандартів масової свідомості.

Зростання інформаційних технологій в умовах глобалізації зумовив появу і розвиток багатозначного поняття «інформаційна культура». Своєю чергою інформатизація суспільства і динаміка інформаційних потоків породили проблему кризи соціокультурної ідентифікації. Одним з ефективних шляхів вирішення соціально-культурних аспектів ідентифікації стає інтеграція наукових напрямків, здатних вивчати зміст світу в якостях інформаційної реальності.

Використання різних моделей для виявлення причин і прогнозування наслідків криз соціокультурної ідентичності різних соціумів часто відбувається без належного критичного аналізу, часом ігнорується історичність та ідеологічний характер теоретичних моделей ідентифікації. Крім того, відбувається процес докорінного переосмислення сформованого образу інформації, а також сутності, цілей і методів інформаційних воєн – процеси ідентифікації проходять в мінливому, суперечливому інформаційному полі. Це особливо важливо для вироблення відповідного підходу до розуміння загального зв'язку явищ і здійснення реальних кроків щодо формування конструктивних взаємин всередині людського співтовариства.

Перетворення інформації в знання є культурно значимим актом, що детермінує ключову роль освіти в інкультурації особистості. Необхідність оптимізації культуро-творчих функцій освіти та орієнтації її на виховання людини культури, здатної активно реалізувати себе у швидко мінливих умовах, актуалізує прикладний характер дослідження проблеми інкультурації особистості. Освіта, будучи транслятором культури і мови як для конкретного етносу, так і для полікультурного співтовариства, є системоутворюючим й інкультуруючим чинником формування ідентичності

особистості. Феномен інкультурації включає в себе соціалізацію як характеристику, що визначає успіх інкультурації.

Розширення уявлень про інформацію за останні десятиліття спричинило зміни в політичних системах, зокрема, значно зріс вплив інформації на характер взаємодії влади і громадськості. Глобалізаційні процеси зумовили зростання можливостей засобів масової інформації здійснювати контроль за політичною, бізнесовою діяльністю. Відповідно гармонізація цих процесів потребує генерування нових підходів до розвитку інформаційного суспільства, що, у свою чергу, спонукає потребу подальшого наукового дослідження і обґрунтування глобального інформаційного простору та місця і ролі людини в ньому.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:

1. Розлуцька А. До питання про світоглядний аспект інформаційного суспільства та маніпулятивність інформаційного середовища / А. Розлуцька // Політологічний вісник : зб. наук. праць. – К. : Інтас, 2009. – Вип. 44. – С. 361–374.
2. Розлуцька А. Модель homo educatus: сучасний контекст освіти / А. Розлуцька // Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К. : Міленіум, 2009. – № 4. – С. 165–170.
3. Розлуцька А. Глобалізація та ризики втрати національної ідентичності / А. Розлуцька // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін [Гол. ред. О.В. Бабкіна]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 4. – С. 104–111.
4. Розлуцька А. Інформаційне суспільство як нова утопічна модель розвитку світу / А. Розлуцька // Сучасна українська політика. Політики та політологи про неї. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2010. – Вип. 19. – С. 233–244.
5. Розлуцька А. Суперечливість впливів глобалізованого світу на людину / А. Розлуцька // Освіта регіону. – 2010. – № 4. – С. 28–33.
6. Розлуцька А. До проблеми подолання ризику втрати національної ідентичності / А. Розлуцька // Шості юридичні читання: матеріали Міжнародної наукової конференції. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – С. 341–343.
7. Розлуцька А. Збереження ідентичності у контексті глобалізації / А. Розлуцька // Матеріали міждисциплінарної конференції «Людина та її ідентичність у добу глобалізації». – Львів: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – С. 156–159.

8. Розлуцька А. Homo informaticus в системі творення державної інформаційної політики / А. Розлуцька // Проблеми державотворення і правотворення в умовах модернізації України: Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених, присвяченої 20-й річниці незалежності України (16 травня 2011 року, м. Київ). – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – С. 114–118.

Розлуцька А.Б. Людина як об'єкт і суб'єкт інформаційної політики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

Дисертацію присвячено теоретичному аналізу політологічних аспектів суперечливих впливів інформаційної політики на особистість; визначенню переваг, ризиків та прихованих загроз, що криються в повсякчасному перебуванні людини в умовах постійного інформаційного навантаження; розкриттю значення освіти та національних цінностей для збереження національної ідентичності в умовах глобалізації.

Запропоновано наукове осмислення взаємозв'язків розвитку інформаційних технологій з інтелектуальною діяльністю людини, з'ясовано фактичні та спрогнозовані вірогідні наслідки проникнення інформаційних технологій у сфери соціального буття. Аргументовано тезу про те, що інформаційне середовище є одночасно і перетворювачем, і поширювачем інформації, а також продуктом діяльності людини. Встановлено, що об'єкт-суб'єктні та суб'єкт-суб'єктні стосунки між людиною та інформацією в широкому її розумінні є взаємно детермінованими. Проаналізовано та обґрунтовано класифікацію суб'єктів та об'єктів інформаційної політики.

Запропоновано погляд на інформаційне суспільство як на ідеалістичну модель суспільного устрою, що кидає людині серйозні виклики в царині збереження її духовних та загальнокультурних пріоритетів. Встановлено, що глобалізація й інформаційна політика суттєво впливають на визначальні ознаки ідентичності особистості, створюючи передумови для її гомогенізації, а також на політичні системи правління, систему державного управління, культуру.

Ключові слова: інформація, інформаційна політика, інформаційне суспільство, особистість, суб'єктивний вимір інформаційної політики, глобалізація, маніпуляція, ідентичність, освіта, засоби масової інформації.

Розлуцкая А.Б. Человек как объект и субъект информационной политики. – Рукопись.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. –

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2012.

Диссертация посвящена теоретическому исследованию политологических аспектов противоречивого влияния информационной политики на личность, определению преимуществ, рисков и скрытых угроз, кроющихся в постоянном пребывании человека в условиях информационной нагрузки; раскрывается роль образования и национальных ценностей в сохранении национальной идентичности в условиях глобализации.

Предложено научное осмысление взаимосвязей развития информационных технологий с интеллектуальной деятельностью человека, выяснены фактические и спрогнозированы вероятные последствия проникновения информационных технологий в сферы социального бытия. Аргументирован тезис, что информационная среда является одновременно и преобразователем и распространителем информации, а также продуктом деятельности человека. Определено, что объект-субъектные, субъект-субъектные отношения между человеком и информацией в широком ее понимании являются взаимно детерминированными.

Предложен взгляд на информационное общество как на идеалистическую модель общественного устройства, которая бросает человеку серьезные вызовы в сфере сохранении его духовных и общекультурных приоритетов. Определено, что глобализация и информационная политика существенно влияют на определяющие признаки идентичности личности, создавая предпосылки для ее гомогенизации, а также на политические системы правления, систему управления, культуру.

Выявлено, что вследствие глобальной информационной политики унифицируется культура поведения целых народов и континентов, стираются уязвимые границы оригинальных черт той или иной нации, возникает новое качество социальной, культурной и политической жизни.

Эти трансформации, в свою очередь, усиливают необходимость сохранения и воспроизводства национальной идентичности через защиту языковых, культурных и национальных ценностей. Важную роль в формировании и сохранении идентичности в условиях глобализации информационного пространства играет образование, для которого краеугольным является принцип гуманизма.

Проблема сохранения идентичности отчетливо проявляется в самоустранении индивида от реального бытия и погружения в виртуальный, иллюзорный мир информации и коммуникаций. Попытки преодоления личностного отчуждения и поиск форм самореализации также характеризуются возникновением различных субкультурных групп. Таким образом, информационная политика и манипулятивные технологии существенно влияют на создание новых форм общественного развития, которые

включают в себя экономические, социальные, политические, экологические и культурные факторы.

Ключевые слова: информация, информационная политика, информационное общество, личность, субъективное измерение информационной политики, глобализация, манипуляция, идентичность, образование, средства массовой информации.

Rozlutska A.B. Man as an Object and Subject of Information Policy. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of political sciences, specialty 23.00.01 – theory and history of political science. – National Pedagogical Dragomanov University– Kyiv, 2012.

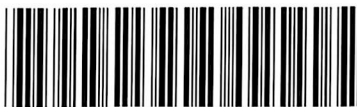
The dissertation deals with the political aspects of conflicting influences of the information policy on the personality, the definition of benefits, risks and hidden dangers that lurk in the human being always in a constant load of information, to reveal the significance of education and national values for the preservation of national identity in the context of globalization.

A scientific understanding of the relationships of information technology with intellectual activity of man, found the actual and predicted the likely consequences of penetration of IT in social life. Argued the thesis that the information environment is both converter and distributor of information and product of human activity. Established that the object-subject-entity relationship between man and information in its broadest sense are mutually determined.

A view of the information society as the idealistic model of society, a man should overcome serious challenges in the maintenance of its religious and general cultural priorities. Found that globalization and information policy significantly affect the defining features of individual identity, creating the preconditions for its homogenization, as well as the political system of governance, management system and culture.

Keywords: information, information policy, information society, personality, the subjective dimension of information policy, globalization, manipulation, identity, education, media.

НБ НПУ

100153955

Підписано до друку 02.03.2012 р. Зам. № 01/03-2012.

Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60 × 84/16. Тир. – 100.

Видавничий центр Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.